

## Phát huy các giá trị truyền thống của gia đình Việt Nam trong giai đoạn mới của dân tộc

ThS. NGUYỄN ĐÌNH THẮNG

Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng; Email: dinhthang2387@gmail.com

**Tóm tắt:** Gia đình là tế bào của xã hội, là nơi duy trì nòi giống, là cái nôi nuôi dưỡng và giáo dục nhân cách con người. Gia đình đóng vai trò rất quan trọng trong việc hình thành và phát triển nhân cách mỗi con người; là nơi lưu giữ, bảo tồn và phát huy những giá trị truyền thống tốt đẹp, quý báu của dân tộc, tạo nguồn nhân lực phục vụ sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong kỷ nguyên mới của dân tộc.

**Từ khóa:** gia đình truyền thống; giá trị truyền thống gia đình; gia đình hiện đại.

### 1. Các giá trị truyền thống của gia đình Việt Nam

Giá trị truyền thống của gia đình Việt Nam là sự hòa quyện và kết tinh của văn hoá gia đình và văn hoá dân tộc, bao gồm những chuẩn mực đạo đức, phong tục, tập quán, tư tưởng, tâm lý, tình cảm, cách cư xử của mỗi người trong gia đình và ngoài xã hội được lưu truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác trong lịch sử dân tộc.

Một là, giá trị truyền thống đạo đức của gia đình Việt Nam. Nói đến giá trị truyền thống đạo đức của gia đình Việt Nam trước hết là nói đến các chuẩn mực đạo đức tốt đẹp được hình thành, phát triển gắn liền với sự hình thành, phát triển của gia đình truyền thống Việt Nam được lưu truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác nhằm điều chỉnh hành vi, hoạt động của các thành viên trong gia đình theo những quan hệ cơ bản; trong đó cốt lõi là quan hệ huyết thống.

Đối với quan hệ vợ chồng trong gia đình Việt Nam, giá trị hoà thuận, nghĩa tình, thủy chung là những giá trị đạo đức căn bản để duy trì, làm bền chặt các cuộc hôn nhân và gia đình. Hoà thuận, nghĩa tình, thủy chung son sắt giữa vợ và chồng được biểu hiện qua những câu dân ca, ca dao như: [Vợ chồng là nghĩa tào khang. Xuống khe bắt ốc lên ngàn hái rau]; [Râu tôm nấu với ruột bầu. Chồng chan vợ húp gật đầu khen ngon]; [Thuận vợ thuận chồng, tát biển Đông cũng cạn] v.v.. Trong các gia đình luôn coi sự đồng thuận, đồng lòng giữa vợ và chồng là một yếu tố đặc biệt quan trọng để duy trì một gia đình hạnh phúc. Bên cạnh đó, cái nghĩa, cái tình là sợi dây gắn kết chặt chẽ giữa người vợ với người chồng trong suốt

cuộc đời: [Một ngày cũng nên nghĩa vợ chồng] Các cặp vợ chồng trong gia đình Việt Nam còn luôn đặt sự thủy chung lên hàng đầu, là nhân tố quan trọng quyết định sự tồn tại và phát triển của các cuộc hôn nhân và các gia đình.

Trong mối quan hệ giữa cha mẹ với con cái, chuẩn mực: [Cha từ con hiếu], [mẫu tử tình thâm] được đặt lên hàng đầu. Từ xa xưa đến nay, mỗi người làm cha, làm mẹ đều dành hết tình cảm đặc biệt cho con cái: [Công cha như núi Thái Sơn, nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra] Trong gia đình truyền thống Việt Nam chữ [hiếu] được xếp đứng đầu trăm nét của con người: [Điều hiếu đứng vững, muôn điều thiện theo. Phúc thiện đứng đạo, phúc lành được gieo] Chữ [hiếu] thể hiện tấm lòng kính trọng, yêu thương, phụng dưỡng cha mẹ, và gắn liền với tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên. Chữ hiếu thể hiện tình cảm cao quý, nhân bản của những người con biết ơn về công sinh thành, dưỡng dục của cha mẹ: [Một lòng thờ mẹ kính cha, cho tròn chữ hiếu mới là đạo con]

Trong quan hệ ông bà với con cháu, ông bà mẫu mực, con cháu thảo hiền là giá trị đạo đức truyền thống tốt đẹp của gia đình Việt Nam. Ông bà là những người lớn tuổi nên có rất nhiều kinh nghiệm trong cuộc sống, lao động sản xuất cũng như trong đời sống xử thế. Đây chính là những tấm gương sống cho con cháu noi theo. Chính sự mẫu mực, hoà thuận, chăm sóc, yêu thương, quan tâm ân cần, chu đáo của ông bà dành cho con cháu nên con cháu càng kính trọng, gần gũi chăm sóc ông bà, luôn vâng lời, tuân theo sự chỉ bảo, dạy dỗ của ông bà. Ông bà trở thành tấm

gương sáng để con cháu học tập và noi theo.

Trong quan hệ anh chị em, sự hoà thuận, đoàn kết, thương yêu, đùm bọc, che chở, bảo vệ, nhường nhịn lẫn nhau là giá trị đạo đức truyền thống căn bản của gia đình Việt Nam. Đây là mối quan hệ thể hiện tình cảm hai chiều, được thể hiện sâu sắc qua những câu ca dao, tục ngữ: “Khôn ngoan đối đáp người ngoài. Gà cùng một mẹ chớ hoài đá nhau”; “Anh em như thể chân tay. Rách lành đùm bọc, dở hay đỡ đần”; “Chị ngã em nâng”, v.v..

*Hai là, giá trị truyền thống giáo dục của gia đình Việt Nam.* Người Việt Nam luôn coi trọng truyền thống giáo dục trong gia đình, coi đây là nền tảng đầu tiên, liên tục, thường xuyên và lâu dài tác động đến sự hình thành, phát triển nhân cách, tạo lập cho mỗi thành viên trong gia đình những cơ sở căn bản của đạo đức, tình thương, trách nhiệm, nghị lực, kỹ năng sống và ý chí vươn lên trong cuộc sống. Trong mỗi gia đình Việt Nam luôn đề cao giáo dục “gia đạo”, “gia phong” và “gia lễ”. “Gia đạo” được hiểu là đạo trong gia đình (đạo nhà), buộc mọi người phải thực hiện, tuân theo; là những chuẩn mực, quy tắc áp đặt cách ứng xử của các thành viên trong gia đình như: Con cháu hiếu thảo với ông bà, cha mẹ; vợ chồng tình nghĩa thủy chung; anh em hoà thuận, yêu thương, đùm bọc, che chở lẫn nhau. “Gia phong” được hiểu là phong cách, nền nếp của gia đình, từ lời ăn tiếng nói đến hành vi, ứng xử trong gia đình cũng như khi ra ngoài xã hội mà mọi người phải tuân theo. “Gia lễ” là những quy định, cách thức, lễ nghĩa đảm bảo cho các thành viên trong gia đình sinh hoạt theo đúng phép tắc, có trật tự, kỷ cương, có trên có dưới.

Bên cạnh đó, các gia đình Việt Nam luôn đề cao truyền thống hiếu học, tôn sư trọng đạo, “Uống nước nhớ nguồn”, “Ăn quả nhớ kẻ trồng cây”. Các gia đình luôn đề cao sự học, lấy sự học làm điều căn bản để thực hiện đạo lý làm người. “Hiếu học” là một giá trị truyền thống, là nguồn sức mạnh tinh thần luôn được mỗi gia đình đề cao và coi trọng. Hiếu học được hình thành từ môi trường gia đình, tôn trọng người có học, đồ đạc, khát khao hiểu biết lẽ phải; sự ham học hỏi cái mới, cái tốt, cái hay, cái đẹp trong cuộc sống và trong lao động. “Tôn sư trọng đạo” nghĩa là tôn kính người dạy ta, cho ta kiến thức, khai tâm, mở trí cho mọi người. Người thầy trong xã hội được nhân dân đặc biệt kính trọng và tôn vinh, vì đây là người mà

nhân dân gửi gắm niềm tin để giáo dục con em họ thành tài. Đạo làm thầy là người thầy phải giữ đúng chữ “đạo làm thầy”, thầy phải là biểu tượng của nhân cách cao đẹp, đạo đức chuẩn mực và tài trí hơn người. Trò cũng phải giữ đúng “đạo làm trò”, biết kính trọng, nghe lời thầy, chăm chỉ học tập, tu dưỡng và rèn luyện, ứng xử cho phải đạo.

*Ba là, giá trị truyền thống tâm lý, tình cảm của gia đình Việt Nam.* Mỗi người dân Việt Nam dù đi đâu về đâu hay ở bất cứ nơi nào đều hướng về và đặc biệt coi trọng gia đình, luôn xem gia đình là một tổ ấm yêu thương, là nơi có sự quan tâm chăm sóc, che chở, nâng đỡ, nương tựa và chia sẻ của những người thân trong gia đình. Sự yêu thương, chia sẻ, đùm bọc, đoàn kết là những giá trị truyền thống quý báu, đã và đang làm cho các thành viên trong gia đình trở nên có trách nhiệm với nhau, nương tựa vào nhau, giúp đỡ nhau trong mọi hoàn cảnh. Tình thương và trách nhiệm trong gia đình giống như sợi dây vô hình liên kết các thành viên thành một tổ ấm, cùng nhau vun đắp hạnh phúc trong hiện tại và tương lai. Đồng thời, gia đình cũng là nơi con người hoàn toàn yên tâm nghỉ ngơi phục hồi sức khỏe và tinh thần. Đặc biệt, sau những bộn bề của cuộc sống hiện đại, mỗi người trở về ngôi nhà thân yêu của mình để cân bằng tâm lý, tình cảm, cùng nhau thụ hưởng hạnh phúc và sẻ chia niềm vui, nỗi buồn, cũng như những khó khăn, thất bại trong công việc và cuộc sống.

*Bốn là, giá trị truyền thống ý thức cộng đồng của gia đình Việt Nam.* Ý thức cộng đồng là một trong những truyền thống cơ bản của gia đình và xã hội Việt Nam, được biểu hiện ở sự quan tâm đùm bọc, chia sẻ, tương thân tương ái, đoàn kết, giúp đỡ lẫn nhau giữa các thành viên trong mỗi gia đình cũng như khi hòa nhập vào cộng đồng làng nước. Ý thức cộng đồng trong gia đình Việt được biểu hiện trước hết ở truyền thống yêu quê hương, đất nước được hun đúc trong mỗi người Việt Nam, được các thế hệ gìn giữ, kế thừa, trao truyền từ đời này qua đời khác, tạo nên sức mạnh gắn kết chặt chẽ giữa gia đình với cộng đồng và đất nước. Ngoài truyền thống yêu quê hương, đất nước, các gia đình Việt Nam còn có sự đoàn kết, cố kết cộng đồng, làng xã bền chặt tạo nên sức mạnh vô địch cho dân tộc trong sự nghiệp dựng nước và giữ nước. Sự đoàn kết, cố kết chặt chẽ trong tất cả các lĩnh vực của đời sống xã hội, trong mọi sinh hoạt của làng nước;

coi trọng và đặt lợi ích chung của cộng đồng lên trên và trước hết. Với những người cùng họ hàng, "Một giọt máu đào hơn ao nước lã" vẫn là phương châm ứng xử đối với dòng tộc, họ hàng. Mỗi gia đình đều coi trọng tình nghĩa, sự gắn bó, sẻ chia, tương trợ lẫn nhau. Trong quan hệ với láng giềng, các gia đình "Tối lửa tắt đèn có nhau" luôn trọng tình nghĩa, sống chan hoà trong tình làng, nghĩa xóm.

## **2. Những thách thức của các giá trị truyền thống gia đình Việt Nam trong giai đoạn mới**

Hiện nay trước tác động của quá trình hội nhập quốc tế, quá trình công nghiệp hoá, hiện đại hoá và cơ chế vận hành nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, các giá trị truyền thống gia đình Việt Nam đang có những biến đổi mạnh mẽ.

Xu thế hội nhập quốc tế là xu thế lớn trong giai đoạn hiện nay, nó tạo ra môi trường và điều kiện cho sự phát triển kinh tế - xã hội, tạo ra nhiều việc làm cho người dân, góp phần nâng cao đời sống vật chất và tinh thần cho gia đình. Tuy nhiên, bên cạnh những tác động tích cực, hội nhập quốc tế cũng đem đến không ít thách thức cho việc giữ gìn và phát huy những giá trị truyền thống của gia đình Việt Nam. Sự du nhập nhiều luồng văn hoá tư sản, tư tưởng ngoại lai, đã làm cho nhiều giá trị đạo đức của gia đình truyền thống bị mai một, biến dạng, biến tướng. Những giá trị như sự thấu hiểu, hòa thuận, bình đẳng, dân chủ, gương mẫu, thực hiện trách nhiệm của mỗi thành viên trong gia đình bị ảnh hưởng. Sự quan tâm, chia sẻ, trao đổi giữa các thành viên trong gia đình ngày càng ít đi; con cái với cha mẹ, ông bà xuất hiện những bất đồng trong tiếp cận những giá trị văn hoá mới từ hội nhập.

Quá trình công nghiệp hoá, hiện đại hoá, đô thị hoá diễn ra nhanh chóng, cùng với lối sống công nghiệp, lối sống đô thị đã thúc đẩy mỗi cá nhân thích ứng với tác phong công nghiệp, thời gian làm việc trong công xưởng, nhà máy nhiều hơn, thời gian các thành viên gia đình bên nhau ít lại, sự gắn bó giữa các thành viên trong gia đình trở nên lỏng lẻo, rời rạc, thời gian bên gia đình bị cắt xén. Nhiều gia đình ít có bữa cơm chung, không gian, thời gian sinh hoạt chung giữa các thành viên trong gia đình cũng trở nên ít ỏi. Nhiều gia đình cha mẹ ít có thời gian chăm lo, nuôi dạy con cái; có trường hợp cha mẹ phải rời bỏ quê hương để đi làm trong các khu công nghiệp, con cái

để lại cho ông bà chăm sóc, điều đó dẫn đến tình mẫu tử ngày càng trở nên xa cách và lạnh nhạt.

Nền kinh tế thị trường tạo nhiều cơ hội để phát triển đất nước, nâng cao mức sống người dân, đồng thời tạo điều kiện cho gia đình có cuộc sống ấm no, hạnh phúc và tiến bộ. Tuy nhiên, mặt trái của nền kinh tế thị trường đã tạo nên một xu thế đề cao lợi ích vật chất, làm biến chất các mối quan hệ truyền thống. Lối sống vụ lợi, thực dụng, hám tiền ăn sâu vào đời sống một số gia đình khiến cho quan hệ vợ chồng, con cái, anh chị em trở nên xung đột, căng thẳng, thậm chí là nguyên nhân gây ra những đổ vỡ, thậm chí tội ác nghiêm trọng ngay trong chính gia đình họ.

## **3. Giải pháp phát huy các giá trị truyền thống gia đình Việt Nam trong giai đoạn mới của dân tộc**

Để giữ gìn và phát huy những giá trị truyền thống gia đình Việt Nam trong giai đoạn hiện nay cần quán triệt và thực hiện đồng bộ có hiệu quả một số giải pháp cơ bản sau:

*Một là, nâng cao vai trò lãnh đạo của Đảng, Nhà nước trong việc giữ gìn và phát huy những giá trị truyền thống gia đình Việt Nam.* Trong bối cảnh hiện nay, việc giữ gìn và phát huy những giá trị truyền thống gia đình Việt Nam hướng tới xây dựng gia đình ấm no, hạnh phúc, tiến bộ, văn minh không chỉ là mục tiêu của từng cá nhân mà còn là trách nhiệm chung của toàn xã hội. Nhận thức được vấn đề này, trong quá trình phát triển đất nước, Đảng và Nhà nước tiếp tục lãnh đạo xây dựng và hoàn thiện chính sách, pháp luật đối với xây dựng gia đình và công tác gia đình, nhất là hoàn thiện các văn bản pháp luật liên quan đến gia đình, phòng chống bạo lực gia đình, bình đẳng giới. Tiếp tục lãnh đạo tổ chức thực hiện có hiệu quả Chiến lược phát triển gia đình Việt Nam đến năm 2020, tầm nhìn 2030, "Bộ tiêu chí ứng xử trong gia đình" tiếp tục xây dựng gia đình kiểu mẫu "Ông bà, cha mẹ mẫu mực, con cháu thảo hiền, vợ chồng hoà thuận, anh chị em đoàn kết, thương yêu nhau".

*Hai là, gắn kết chặt chẽ giữa xây dựng đời sống văn hoá mới ở khu dân cư với giữ gìn, phát huy giá trị truyền thống trong gia đình Việt Nam.* Quan tâm xây dựng "Gia đình văn hoá", "Thôn văn hoá", "Làng văn hoá", "Ấp văn hoá", "Bản văn hoá", "Tổ dân phố văn hoá, v.v.. Tiếp tục đẩy mạnh Chương trình xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh; phong trào "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hoá" Tổ

chức thực hiện có hiệu quả Chương trình hành động quốc gia về phòng chống bạo lực gia đình; tổ chức các hoạt động hưởng ứng Ngày Quốc tế Hạnh phúc, Ngày Quốc tế xoá bỏ bạo lực đối với phụ nữ và trẻ em gái, Ngày Gia đình Việt Nam với những chủ đề thiết thực. Tiếp tục xây dựng hoàn thiện và khai thác có hiệu quả các thiết chế văn hoá ở cơ sở để tuyên truyền, giáo dục các giá trị văn hoá truyền thống vào mỗi gia đình Việt Nam. Động viên, khuyến khích các tổ chức xã hội tham gia vào xây dựng văn hoá cơ sở, nâng cao chất lượng hoạt động văn hoá, nghệ thuật quần chúng. Thường xuyên nêu gương, khen thưởng cho những gia đình mẫu mực, tiêu biểu; đồng thời lên án, đấu tranh với những hành vi lệch chuẩn, tạo dư luận xấu trong cộng đồng.

*Ba là, tiếp thu có chọn lọc các giá trị tiến bộ của gia đình hiện đại, ngăn chặn sự xâm nhập, lây lan của văn hoá xấu, độc ở bên ngoài vào trong gia đình.* Với tinh thần [gạn đục, khơi trong], mỗi gia đình Việt Nam cần tăng cường giáo dục gia đạo, gia phong, gia lễ cũng như nếp sống, lối sống tốt đẹp, văn minh cho các thành viên trong gia đình nhằm góp phần hình thành, phát triển con người Việt Nam thời kỳ hội nhập, trao truyền và phát huy các giá trị truyền thống tốt đẹp, ngăn chặn sự xuống cấp về đạo đức, lối sống, đẩy lùi tiêu cực và các tệ nạn xã hội. Gắn kết chặt chẽ, hài hoà giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại trong xây dựng gia đình thời kỳ mới. Kiên quyết đấu tranh loại trừ các sản phẩm văn hoá độc hại, các hành vi vi phạm pháp luật, vi phạm đạo đức, lối sống thực dụng, trái thuần phong mỹ tục, ảnh hưởng xấu đến xây dựng và phát triển văn hoá, con người, gia đình Việt Nam.

*Bốn là, phát huy vai trò thành viên của mỗi cá nhân trong việc giữ gìn, phát huy những giá trị truyền thống gia đình Việt Nam.* Gia đình có tồn tại và phát triển bền vững hay không, có hạnh phúc, tiến bộ hay không phụ thuộc chính vào những thành viên trong gia đình. Bởi, họ là những người tạo dựng, giữ gìn và thụ hưởng những giá trị đó. Vì vậy, mỗi thành viên gia đình phải nỗ lực hết mình, phấn đấu vì hạnh phúc, lợi ích chung của gia đình, ra sức xây dựng, giữ gìn, bảo vệ và phát huy những giá trị truyền thống của gia đình. Bên cạnh đó, cha mẹ, ông bà thường xuyên giáo dục con cháu giữ gìn những giá trị truyền thống tốt đẹp của gia đình, dòng họ bằng tình thương, trách nhiệm và bằng sự gương mẫu trong lời nói và việc

làm. Ngoài ra, cần chú trọng xây dựng tinh thần dân chủ, bình đẳng, tôn trọng lẫn nhau trong các mối quan hệ gia đình, tránh những biểu hiện áp đặt, gia trưởng hay thiên vị trong ứng xử giữa các thành viên trong gia đình.

*Tóm lại, các giá trị truyền thống của gia đình Việt Nam là sự kết tinh, hoà quyện giữa văn hoá gia đình và văn hoá dân tộc, từng bước được bồi đắp, lưu truyền, chuyển hoá, thẩm thấu và lan toả vào mỗi gia đình, chi phối nhận thức và hành vi của các thành viên trong gia đình. Trong xã hội hiện đại, trước tác động của toàn cầu hoá và hội nhập quốc tế, gia đình có nhiều thay đổi nhanh chóng nhưng những giá trị truyền thống của gia đình Việt Nam vẫn được lưu giữ bền vững, phát huy, phát triển theo thời gian, là yếu tố nội sinh góp phần xây dựng gia đình trở thành tổ ấm, thành cái nôi nuôi dưỡng tâm hồn, nhân cách, trí tuệ của mỗi con người. Vì vậy, yêu cầu đặt ra là mỗi thành viên trong gia đình Việt Nam và toàn xã hội cần nhận thức đúng đắn, sâu sắc, toàn diện vấn đề này; chủ động phát huy những giá trị truyền thống gia đình tốt đẹp, góp phần xây dựng gia đình Việt Nam ấm no, hạnh phúc, tiến bộ và văn minh đáp ứng yêu cầu sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong giai đoạn mới./.*

#### TÀI LIỆU THAM KHẢO:

- Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII (1996), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII*, Nxb. Chính trị quốc gia ST, Hà Nội, tr.112 - 113.
- Lê Ngọc Văn, (2012), *Gia đình và biến đổi gia đình ở Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội.
- Quyết định số 629/QĐ-TTg, ngày 29/5/2012 của Thủ tướng Chính phủ phê duyệt Chiến lược phát triển gia đình Việt Nam đến năm 2020, tầm nhìn 2030.
- Quyết định số 279/QĐ-TTg ngày 20/02/2014 của Thủ tướng Chính phủ về việc phê duyệt Đề án: Phát huy giá trị tốt đẹp các mối quan hệ trong gia đình và hỗ trợ xây dựng gia đình hạnh phúc, bền vững đến năm 2020.
- Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII (2016), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Văn phòng Trung ương Đảng, Hà Nội, tr.128.
- Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, T. I, tr.143, 144.
- Nguyễn Huy Phòng (2021), *Gìn giữ, phát triển hệ giá trị gia đình Việt Nam trong bối cảnh hiện nay*, Tạp lý Lý luận chính trị, số 4.
- Lê Ngọc Văn, Mai Văn Hai, Đặng Thị Hoa, Bùi thị Hương Trầm (2016), *Hệ giá trị gia đình Việt Nam từ hướng tiếp cận xã hội học*, Nxb. Khoa học xã hội.
- Nguyễn Quang Vinh (2023), *Hệ giá trị quốc gia - từ góc nhìn của hệ giá trị gia đình truyền thống Việt Nam*, Tạp chí Quản lý nhà nước, số 324 (tháng 1/2023).